

Плутарх

Біографія

Грецький філософ і біограф. Походив із заможної родини, що проживала в невеликому містечку в Беотії. В Афінах вивчав математику, риторику і філософію, останню головним чином у платоника Амонію, але також значний вплив на нього зробили Перипат і Стоячи.

За філософським поглядом був еклектиком, у філософії його цікавило її практичне застосування. У молодості багато подорожував. Відвідав Грецію, Малу Азію, Єгипет, був у Римі, де зустрівся з неопифагорейцями, а також зав'язав дружбу з багатьма видатними людьми, в тому числі з Луцием Местриєм Флором, близьким соратником імператора Веспасіана, який допоміг Плутархом отримати римське громадянство. Однак незабаром Плутарх повернувся в Херон. Він вірно служив своєму місту, виконуючи громадські посади. Він збирав у своєму домі молодь, а навчаючи власних синів, створив свого роду "приватну академію", в якій грав роль наставника і лектора.

На п'ятдесятому році життя став жерцем Аполлона в Дельфах, намагався повернути святилища і оракула колишнє значення. Плутарх не був оригінальним письменником. В основному він збирав і обробляв те, що інші, більш оригінальні письменники і мислителі, написали до нього. Але в обробці Плутарха ціла традиція, відзначена знаком його особистості, отримала новий вигляд і саме в такому вигляді вона визначав протягом багатьох століть європейську думку і літературу. Багатства інтересів Плутарха (в основному вони оберталися навколо сімейного життя, життя грецьких міст-держав, релігійних проблем і питань дружби) відповідало значне число його творів, від яких збереглося менше половини. Надзвичайно важко встановити їх хронологію. Тематично ми можемо розділити їх на 2 групи: перша, дуже різноманітна, охоплює створені в різні періоди твори, в основному філософські та дидактичні, об'єднуючи їх під загальною назвою Етика (Moralia); другу складають біографії. (Всі назви зазвичай цитуються по-латині.) В Етиці ми знаходимо приблизно 80 творів. Найбільш ранніми з них є ті, які носять риторичний характер, як наприклад похвали Афінам, міркування про Фортуні (грец. Тихе) та її роль в житті Олександра Македонського або в історії Риму. Велику групу становлять також популярно-філософські трактати; з них, можливо, самим характерним для Плутарха є невеликий твір Про стан духа.

У виховних цілях задумані інші твори, що містять поради, як треба чинити, щоб бути щасливим і подолати недоліки (наприклад, Про надмірну цікавість, Про балакучість. Про зайвої боязкості). З цих же причин Плутарх займався питаннями любові і шлюбу. У всіх цих творах знаходять відображення педагогічні інтереси Плутарха, не дивно, що він піднімав подібні питання також в роботах Як потрібно молодій людині слухати поетів. Як користуватися лекціями і т. д. Тематично наближаються до них політичні твори Плутарха, особливо ті з них, що містять

рекомендації для правителів і державних діячів. До творів на теми сімейного життя відноситься і консолідація (тобто втішене твір після тяжкої втрати), звернена до дружини Плутарха Тимоксене, яка втратила єдину дочку. Поряд з найбільш популярними роботами в діалогічній формі, в Етиці входили і інші наближені за своїм характером до наукової доповіді, в яких Плутарх, не вдаючись глибоко в теоретичні міркування, тим не менш наводить безліч цінних відомостей з історії філософії. До них слід зарахувати твори про вчення Платона, як, наприклад, Платонівські питання, або Про створення душі в "Тимей", а також полемічні твори, спрямовані проти епікурейців і стоїків. Плутарх писав і про людську душу, цікавився психологією, можливо, навіть психологією тварин, якщо твори про кмітливості та розумності звірів дійсно вийшли з-під його пера. Питань релігії Плутарх присвятив численні твори, серед них так звані "піфійські" діалоги, що стосуються оракула Аполлона в Дельфах.

Найбільш цікавим в цій групі видається твір Про Ісіді і Осіріса, в якому Плутарх, сам посвячений у містерії Діоніса, виклав найрізноманітніші синкретичні і алегоричні інтерпретації містерій Осіріса. Про інтерес Плутарха до старожитностей свідчать два твори: Грецькі питання (*Aitia Hellenika*; лат. *Quaestiones Graecae*) та Римські питання (*Aitia Romaika*; лат. *Quaestiones Romanae*), в яких розкривається значення і походження різних звичаїв греко-римського світу (багато місця відведено питанням культу). Твір Плутарха Про лику на місячному диску є різні теорії щодо цього небесного тіла, в кінці Плутарх звертається до теорії, прийнятої в Академії Платона (Ксенократ), вбачаючи в Місяці батьківщину демонів. Пристрасті Плутарха, настільки яскраво проявилися в його біографіях, знайшли відображення також у збірнику лакедемонських прислов'їв (інший збірник відомих висловів Апофтегматы, ймовірно, більшою частиною не є справжнім).

Самі різні теми розкривають у формі діалогу такі твори, як Бенкет семи мудреців або Бесіди на бенкеті (9 книгах). В Етиці Плутарха включені і неаутентичні твори невідомих авторів. До найважливіших з них належать: Про музику, що представляє один з головних джерел наших знань про античної музики (Аристоксен, Гераклід Понтійський), і Про виховання дітей, твір надзвичайно відоме і переведене в епоху Відродження на багато мов. Однак своєю славою Плутарх зобов'язаний не Етиці, а біографіям. У вступі до життєпису Емілія Павла (*Aemilius Paulus*) сам Плутарх окреслює переслідувані ним цілі: спілкування з великими людьми давнину несе в собі виховні функції, а якщо не все життєпису привабливі, то негативний приклад теж може впливати страхітливо і звернути на шлях праведного життя. Плутарх у біографіях слід вченню перипатетиків, які в області етики вирішальне значення приписували дій людини, стверджуючи, що кожна дія породжує доброчесність. Плутарх вибудовує їх згідно зі схемою перипатетических біографій, описуючи почергово народження, юність, характер, діяльність, смерть героя та її обставини.

Бажаючи змалювати діяння своїх героїв, Плутарх використовував доступний йому історичний матеріал, з яким обходився досить вільно, оскільки вважав, що пише біографію, а не історію. Його насамперед цікавив портрет людини, і, щоб зримо його

уявити, Плутарх охоче залучав анекдоти. Так народилися барвисті, емоційні розповіді, успіх яких забезпечили авторський талант оповідача, його тяга до всього людського і підносить душу моральний оптимізм. Однак біографії Плутарха мають також велику історичну цінність, бо він неодноразово звертався до недоступним для нас сьогодні джерел. Писати біографії Плутарх почав ще в юності. Спочатку він звернув свою увагу на знаменитих людей Беотії: Гесіода, Піндара, Епамінонда — згодом став писати й про представників інших областей Греції: про Леоніда, Аристомене, Арате Сикионском і навіть про перського царя (правління) артаксеркса II. Під час перебування в Римі Плутарх створював біографії римських імператорів, призначені для греків. І лише в пізній період він написав своє найважливіше твір Порівняльні життєписи (*Bioi paralleloi*; лат. *Vitae parallelae*). Це були біографії видатних історичних осіб Греції і Риму, пов'язані попарно. Деякі з цих пар складено вдало, як наприклад міфічні засновники Афін і Риму — Тесей і Ромул, перші законодавці — Лікурґ і Нума Помпілій, найбільші вожді — Олександр і Цезар. Інші зіставлені більш довільно: "діти щастя" — Тимолеонт і Емілій Павел, або пара, що ілюструє мінливості людських долі — Алківіад і Коріолан. Після біографій Плутарха давав загальну характеристику, порівняння двох образів (*synkrisis*). Лише у кількох пар це зіставлення відсутня, зокрема у Олександра і Цезаря. Всього було 23 пари, представлені в хронологічному порядку.

Збереглося 22 пари (втрачені життєпису Епамінонда і Сципіона) і чотири одиничних життєпису більш раннього періоду: Арата Сікіонського, Артаксеркса II, Гальби і Отона. Все своє життя Плутарх присвятив громадській та політичній діяльності, а насамперед — педагогіці. З усіх сил він намагався показати культурну роль Греції. До кінця античності й у Візантії користувався Плутарх гучною славою видатного вихователя і філософа. В епоху Ренесансу (XV ст.) знайдені твори Плутарха, перекладені на латинську мову, знову стали основою європейської педагогіки. Найчастіше читали трактат Про виховання дітей, до початку XIX ст. вважався автентичним.